

Інформаційний лист № 3-2023

Руйнування Каховської ГЕС: наслідки для населення, сільськогосподарської галузі та екосистеми України

Підготовлено Павленко Світланою

червень 2023

Територія Херсонської області, яка має площу 28,5 тис. кв. км, розташована у південній частині України, в басейні нижньої течії річки Дніпро. На сході Херсонська область межує із Запорізькою, на північному заході – з Миколаївською, на півночі – з Дніпропетровською областями, на півдні по Сивашу та Перекопському перешийку – з Автономною Республікою Крим.

Територіально Херсонська область знаходиться в межах двох кліматичних зон: Степової посушливої та Сухого Степу. Оскільки регіон знаходиться у континентальній області кліматичної зони (поясу) помірних широт, то клімат є помірно-континентальним з м'якою малосніжною зимою і спекотним посушливим літом.

У загальній площі земель області землі сільськогосподарського призначення становлять близько 70 %. Для сільськогосподарського комплексу Херсонщини характерним є стійке переважаєння у структурі сільськогосподарського виробництва рослинництва, передусім зернового господарства та овочівництва. Серед овочевих культур в Херсонській області найбільше значення мають помідори, капуста, цибуля, перець солодкий, баклажани. Також лівова частка припадає на вирощування баштанних культур та кісточкових. Серед зернових переважає вирощування за інтенсивними технологіями пшениці, ячменя, ріпаку, рису, сої, кукурудзи, соняшника.

Рибне господарство в економіці області займає незначне місце. Частка продукції рибного господарства в загальнодержавному випуску складає близько 0,5 %. Разом з тим, біоресурси у водоймах характеризуються різноманітністю, в тому числі рідкими видами риб.

Вирощування сільськогосподарських культур здебільшого проводиться в умовах зрошення. За оперативними даними Мінагрополітики, станом на 1 червня 2023 року агровиробниками, які знаходяться на підконтрольній території Херсонської області, було засіяно: соняшника – 17, тис. га; ячменю – 7,3 тис. га; пшениці – 5,1 тис. га; гороху – 1,3 тис. га; кукурудзи – 0,5 тис. га; проса – 0,4 тис. га.

Гідрографічна сітка Херсонської області представлена р. Дніпро з Каховським водосховищем (довжина в межах області – 200 км), р. Інгулець (180 км) та малими річками загальною довжиною 373,7 км. Регіон є одним із найменш забезпечених водою в

Виконавці

Україні. Основним джерелом зрошення в Херсонській області є Каховське водосховище, яке перетинає область з півночі на південь протяжністю 100 км.

Підрив Каховської ГЕС, який здійснено 6 червня 2023 року, спричинив масштабну техногенну катастрофу. Зона впливу цієї трагедії охоплює щонайменше 5 тис. км², які були затоплені чи осушені [1], і матиме довготривалі наслідки.

Загалом через тиждень після теракту на ГЕС попередньо оцінені збитки склали 4,5-6,5 млрд доларів США та недоотриманий ВВП приблизно 2 млрд доларів США на рік [9].

Соціальна складова

За повідомленням Міністерства внутрішніх справ України [2], станом на 19.06.2023, на Херсонщині залишаються підтопленими 5 населених пунктів (843 будинки) на правобережжі, а на тимчасово окупованій – 17 населених пунктів. Евакуйовано 2783 осіб, зокрема 309 дітей, 80 маломобільних людей і 284 тварин. Загибло 17 осіб. З них 13 - внаслідок утоплення, ще 4 отримали несумісні з життям вогнепальні поранення під час евакуації. Нерозшуканими залишається 31 людина.

Центр національного спротиву [3] повідомляє, що за попередніми даними, в окупованих Олешках загинули понад 500 місцевих жителів.

Голова Херсонської обласної ради Олександр Самойленко [4] заявляє про 1000 домогосподарств, які розташовані в зоні ураження водою. Це або повне затоплення, або підтоплення. Точну кількість затоплених та зруйнованих житлових будівель наразі облікувати складно. Слід зазначити, що більшість будівель після відступу води залишаються непридатними для житла через розповсюдження плісняви та грибку.

Зважаючи на те, що лівобережжя Херсонщини окуповане, доступ на ці території рятувальників вкрай обмежений. Тому оцінити масштаби руйнувань та наслідків вкрай складно. Крім цього, рятувальники, які проводять операції на підконтрольній Україні території, підпадають під обстріл [5].

Екологічна складова

Найбільшу небезпеку становлять потенційні епідемії. ГО «Екодія» [6] заявляє про те, що знищені свійські та дикі тварини є джерелом отруєння питної води, ґрунтів у спекотну погоду та становлять небезпеку поширення збудників інфекційних хвороб.

Також значно обмежений доступ до джерел питного водопостачання населених пунктів, що є потенційним фактором зростання захворювань серед населення.

В свою чергу, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [7] повідомляє, що у разі фіксації випадків загибелі сільськогосподарських та хижих тварин, а також мор риби вживаються необхідні заходи для знешкодження біологічного матеріалу та знезараження відповідних територій. Вживаються заходи щодо недопущення в обіг риби свіжої та рибопродуктів дикого

вилову, походження яких не підтверджено. Для цього застосовуються алгоритми, що розроблені на виконання національного законодавства з урахуванням рекомендацій міжнародних організацій.

Також наслідками терористичного акту є порушення середовища існування риби, моллюсків, ракоподібних, птахів, земноводних, а також порушення середовища існування та загибель тварин, які населяють сухопутні затоплені ділянки [1].

Міністерство охорони здоров'я України [8] застерігає населення про те, що через затоплення полів, каналізаційних споруд, кладовищ та домогосподарств є ризик виникнення гострих кишкових інфекцій.

Осушення дна Каховського водосховища, витік води з нього та затоплення територій нижче зруйнованої греблі вплинуло на рибну та наземну фауну, птахів, придонну фауну, рослинний світ, рідкісні біотиби/оселища, на території природно-заповідного фонду та Смарагдової мережі, а також на водно-болотні угіддя міжнародного значення та спричинило затоплення річок.

Затоплення населених пунктів, включно з розміщеними в них вигрібними ямами, сільськогосподарськими землями, автозаправками і іншими джерелами забруднень, означає потрапляння у море нетипово великого обсягу забрудників, що може вплинути на різні групи живих організмів – від планктону до китоподібних.

Зона, яка була вкрита водами водосховища останні 68 років і тепер щонайменше на роки опиняється просто неба, буде більшою за 1000 кв. км [9].

Пляжі багатьох населених пунктів визнані непридатними для купання через істотне погіршення стану води та реальну небезпеку для здоров'я населення. Зокрема, комісією з техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій Виконавчого комітету Одеської міськради купатися в морі і перебувати на пляжах нарешті офіційно заборонено [10].

Фахівці Державної екологічної інспекції фіксують, що рівень солоності Чорного моря поблизу Одеси вже нижче норми у майже три рази. Одночасно, на думку президента асоціації «Укрводоканалекологія» Дмитра Новицького, зміна рівня солоності і підвищення забрудненості Чорного моря вплине на екосистему всього Чорноморського регіону, а значить - на екологічну ситуацію низки інших країн [1].

Голова екологічної асоціації «Зелений світ» Юрій Самойленко вважає, що через відсутність рослинного покриву суховії посилять ерозію ґрунтів. Тобто, стан ґрунтів погіршиться через засуху та пилові бурі [11].

В свою чергу Міністр захисту довкілля та природних ресурсів Руслан Стрілець повідомляє, що через підлив росіянами Каховської ГЕС 160 тисяч птахів та понад 20 тисяч диких тварин опинилися під загрозою загибелі [12].

Економічна складова

На початку отримання повідомлення про підрив ГЕС Міністерство аграрної політики та продовольства України [13] оцінювало, що першочерговими наслідками буде затоплення на Херсонщині близько 30 тис. га сільгоспземель (в т.ч. на тимчасово окупованих територіях).

За останніми даними (станом на 13 червня 2023 року) за рахунок руйнівної сили води на правобережжі було втрачено понад 100 тис. т врожаю, що був на зберіганні.

Затоплено та повністю зруйновано 107 гідротехнічних споруд Державного агентства меліорації та рибного господарства України. Це складає близько 6 % від загальної кількості таких споруд. Збитки державного майна меліоративних систем та каналів внаслідок підриву Каховської ГЕС складають 150-160 млрд гривень.

За даними Держрибагентства, за перші дні після теракту українському рибному господарству завдано збитків на 7,6 млн гривень. За попередніми розрахунками, збитки від загибелі усіх біоресурсів складуть до 10,5 млрд. гривень.

Втрати на тимчасово окупованій частині Херсонщини неможливо оцінити.

Міністр аграрної політики та продовольства України, Микола Сольський, заявив 09.06.2023, що повноцінно для ведення сільгоспдіяльності не можна буде використовувати близько 1,5 млн га земель, а для відновлення зрошування необхідно від 3 до 7 років.

Перший заступник Міністра аграрної політики та продовольства України, Тарас Висоцький, вважає, що через затоплення може бути втрачено декілька мільйонів тонн врожаю. Також, на його думку, затоплені землі потребують у подальшому повної агроекологічної оцінки стану ґрунтів, оскільки спостерігається змиття плідного шару.

За прогнозами заступника Міністра аграрної політики та продовольства Віталія Головні, збитки України у наступні періоди становитимуть 2 млн тонн аграрної продукції або 1,5 млрд. грн щороку.

Крім цього, внаслідок руйнування греблі Каховської гідроелектростанції затоплено перевантажувальний термінал компанії «Нібулон» (філія Козацька). Об'єм зберігання зерна становив 76 000 тонн, добова потужність сушарок – 3000 тонн, добова потужність із відвантаження на водний транспорт – 10 000 тонн [14].

Дії Уряду України, спрямовані на підтримку постраждалого населення

У своєму ТГ каналі Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль [15] оприлюднив інформацію про те, що для виплати одноразової державної допомоги постраждалим від повені буде виділено 560 млн грн у розмірі 5 тис. гривень. Понад 980 млн грн буде виділено з Фонду ліквідації наслідків збройної агресії на виплати компенсацій за пошкоджені та зруйновані

в наслідок повені будинки на Херсонщині. 4,4 млрд грн субвенції буде виділено місцевим бюджетам на проектування, відновлення, будівництво, модернізацію об'єктів соціальної, культурної, житлово-комунальної сфери. З них майже 460 млн грн для Херсонщини й понад 190 млн — для Миколаївщини.

Висновки:

- суттєве підтоплення та втрати від руйнувань житлової інфраструктури у населених пунктах Херсонської області та деяких районах Миколаївської області;
- затоплення сільськогосподарських угідь, руйнування зрошувальних систем та зупинення водопостачання у Дніпропетровської, Херсонської та Запорізької областях;
- зневоднення Північно - Кримського та Каховського каналів, які забезпечували зрошення для понад 500 тис. га земель;
- загибель значного фонду флори та фауни країни, деякі з яких неможливо буде відновити;
- забруднення водойм та узбережжя Чорного моря, берегів Дніпра побутовим сміттям та органічними залишками;
- небезпека масових інфекційних захворювань.

Злочинними діями окупантів порушено положення п. 3 ст. 35 Розділу I частини III Додаткового протоколу до Женевських конвенцій; Конвенцію про водно-болотні угіддя та Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі [6].

Джерела використаної інформації:

1. <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/14/701156/>
2. <https://mvs.gov.ua/uk/news/operativna-informaciia-shhodo-likvidaciyi-naslidkiv-pidrivu-okupantami-kahovskoyi-ges>
3. <https://sprotyv.mod.gov.ua/sotni-meshkantsiv-oleshok-zapgynuly-pislya-pidryvu-ges-bo-rosiyany-vidmovyly-v-evakuatsiyi/>
4. <https://suspilne.media/501772-golova-hersonskoi-oblradi-najbilsa-zagroza-ce-epidemii-so-mozut-rozpocatisa-pisla-spadu-vodi/>
5. <https://bizagro.com.ua/rozmiti-tsvintari-ta-skotomogilniki-yaki-hvorobi-zagrozhuut-ukrayini-pislya-katastrofi-na-kahovskij-ges-reportazh-bbc/>
<https://ecoaction.org/pidryv-kakhovskoi-hes-poperedni-vysnovky>
6. <https://dpss.gov.ua/news/derzhprodspozhyvsluzhba-zdiisniuie-vsi-neobkhidni-zakhody-spriamovani-na-minimizatsiiu-nehatyvnykh-naslidkiv-vybukhu-na-kahovskii-hes>

Виконавці

7. <https://moz.gov.ua/article/news/zaklikaemo-utrimatisia-vid-spozhivannja-ta-vikoristannja-neochischenoi-vodi-%e2%80%93-moz>
8. <https://uifuture.org/publications/7-qolovnyh-pytan-i-vidpovidej-pislya-pidryvu-kahovskoyi-ges%E2%80%93>
9. <https://odessa-life.od.ua/article/odessa-2023-leto-bez-pljazha-mestnoj-ryby-i-vecherinok>
10. <https://hromadske.ua/posts/sho-bude-z-vodoyu-zernom-ta-pivdnem-pislya-pidryvu-kahovskoyi-ges>
11. <https://mepr.gov.ua/через-pidryv-kahovskoyi-ges-160-tys-ptahiv-ta-ponad-20-tys-dykyh-tvaryn-pid-zagrozoju-zagybeli/>
12. <https://minagro.gov.ua/news>
13. <https://mind.ua/news/20258256-dopovнено-terminal-nibulona-zatopilo-vnaslidok-pidryvu-kahovskoyi-ges>
14. https://t.me/Denys_Smyhal/5391

Дисклеймер

Це дослідження публікується за відповідальності Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД). Будь-які точки зору та результати, висновки, пропозиції чи рекомендації в дослідженні належать авторам і не обов'язково збігаються з думкою АПД.

Виконавці